

Gabriel Marcel: transcendència de la nostra vida

Joan Rigol

Doctor en Filosofia i expresident del Parlament de Catalunya

Marcel, el seu entorn

L'any 1946 Sartre va donar la conferència a Roma: «L'existencialisme est-il un humanisme», en el Congrés Internacional de Filosofia. Dividia els existencialistes en dos grups: els ateus i els cristians. Ell es situava en els ateus, com Heidegger. I entre els cristians hi assignava Jaspers i Marcel. Heidegger rebutjà aquesta catalogació ja que era al·lèrgic a qualsevol «isme». Gabriel Marcel tampoc no ho acceptà; la seva filosofia, deia, era més «socràtica», ja que fugia de qualsevol conceptualització.

Per altra banda, Jacques Maritain intentava seduir Marcel per tal que s'afiliés a la filosofia aristotelicotomista. Marcel ho rebutjà perquè, deia, aquesta filosofia clàssica obviava moltes qüestions que el pensament modern havia formulat. Considerava Bergson el mestre que l'allunyava del seu inicial idealisme posthegelianisme per focalitzar la seva reflexió cap a una filosofia del concret-existencial de la persona.

El 1908 Marcel organitza una tertúlia filosòfica on assisteixen regularment Jean-Paul Sartre (amic de joventut i radicalment distanciat en la seva maduresa), Raymond Aron, Nikolaj Aleksandrovic Berd'ajev, Gaston Fessard; i en una segona etapa: Paul Ricoeur, M. Picard, M. Chastaing, Jeanne Parain- Vial, Jeanne Delhome, Pierre Boutang.

Marcel afirma l'existència d'un «au-delà» del verificable, en la línia del pensament religiós.

Ell assisteix a les reunions dominicals a la casa dels Maritain a Meuron on es troba amb Rouault, Cocteau, Mauriac, Bernanos, Julien Green, De Falla. Tots aquests noms indiquen l'entorn cultural on es mou Marcel.

La biografia de Marcel és un punt de referència permanent de la seva reflexió filosòfica. Tot i que el contacte amb Léon Brunschvicg el porta a acceptar la connexió rigorosa entre veritat i verificació, Marcel afirma l'existència d'un «au-delà» del verificable, en la línia del pensament religiós.

De la seva biografia, que l'influirà en la formulació de la seva filosofia, destaquem:

- Als 4 anys mor la seva mare. Pregunta a la seva tia-madrastra (1843) on són els morts. Li contesta que no ho sap. Tota la reflexió filosòfica de Marcel està amarada del «més enllà» de la mort.
- Durant la primera guerra mundial fa el servei a la Creu Roja: ha d'informar els familiars dels caiguts en guerra sobre la seva mort (1914): Impacte sobre la mort de l'estimat.
- Es casa amb Jacquelin Boegner i adopten un fill. La seva esposa l'impulsa a la seva projecció filosòfica (1919).
- François Mauriac l'invita a la conversió al catolicisme. Provenent d'una família agnòstica i culta, fa aquest pas de la mà del seu amic Charles Du Bos (1929).
- És delegat per França a la conferència de la Unesco (1948). Rep el reconeixement de diverses institucions internacionals així com del país propi: Gran Premi de Literatura de l'Academia Francesa (1949) i és convidat a Gifford Lectures d'Aberdeen.
- Mor a París el 8 d'octubre de 1972.

Nota bibliogràfica

La seva obra filosòfica i teatral és extensa. Refereixo només les citades en el seu ordre en aquest article: *Journal métaphysique*, París, Gallimard 1935; *Mystère de l'être*, París, Aubier-Montaigne 1963; *Pour une sagesse tragique et son au-delà*, París, Plon 1968; *Être et Avoir*, París, Aubier-Montaigne 1935; *Les homes contre l'humain*, París, Editions Universitaires 1991; *L'home problemàtic*, versió catalana Ed. Laia: Textos filosòfics; *Fragments filosòfiques*, Louvain-Nawelaerts 1961; *La dignité humaine et ses assises existentielles*, París, Aubier-Montaigne 1964; *Homo Viator*, París, Aubier-Montaigne 1944.

De les seves més de 30 obres de teatre destaco: *L'iconoclaste* (1923); *Un home de Dieu* (1925); *Le monde cassé* (1933); *L'emissaire* (1949); *Le signe de la Croix* (1949); *Rome n'est plus dans Roma* (1951).

Prespectiva filosòfica

Per a Marcel l'abstracció és una fugida de la realitat per la via de l'intel·lectualisme que obvia la realitat concreta. No s'arriba a la individualitat per la creença de veritats sinó per aproximació a la realitat. La universalitat del concepte despulla el que és concret. Marcel rebutja qualsevol sistematització del pensament filosòfic al qual s'hi hagi d'adequar la mateixa realitat. En aquest sentit es distancia del «Cogito» cartesià com a inici fundant de la reflexió filosòfica: «el jo sóc» és previ al «jo penso», ja que el «cogito» implica solipsisme enfront del «jo sóc» que comporta la vida espiritual (*Journal Metaphysique*, 37; 62). Cal cercar, diu, la unitat del meu jo en un més enllà del meu saber. I així fonamenta la necessitat d'un jo obert a l'infinit, en la intemporalitat de Dieu (J.M. 7).

Per a l'empirista, l'única realitat és el devenir contingent; però aquest monisme no pot donar raó de si mateix. L'idealisme absolut s'esforça inútilment a integrar en l'absolut les aparences (J. M., 10).

L'«au-delà» de Marcel no és una fuga endavant respecte a la realitat concreta; al contrari, és l'aprofundiment de la realitat mateixa. I

L'«au-delà» no és una fuga endavant respecte a la realitat concreta; al contrari, és l'aprofundiment de la realitat mateixa. I aquesta realitat és la constatació que el «jo» no és aïllable sinó que implica «presència». L'«altre» és la constatació del meu «jo».

aquesta realitat és la constatació que el «jo» no és aïllable sinó que implica «presència». L'«altre» és la constatació del meu «jo». Constatar el meu «jo-presència» és experiència i no un raonament. No podem fer abstracció total sobre l'objecte de la meva experiència encara que ens ho proposéssim. En elevar-nos des de la meva experiència, sóc més capaç d'entendre els altres (*Mystère de l'être* II, 12). Per això experiència és intersubjectivitat: el «jo» no és només un objecte que pot ser pensat; ha de transcendir aquesta objectivitat. No és ni el «co-gito» cartesà ni els postulats de la raó pràctica kantiana; és una experiència existencial.

L'experiència en Marcel té una graduació: primer, des de la sensualitat tenim consciència de la existència immediata. Segon, quan ens preguntem pel fonament de la sensualitat adquirim una experiència superior. Tercer, en la experiència d'intersubjectivitat experimentem també la «presència» que porta a la de l'amor i al Tu Absolut: experiència vers la plenitud (M.E. II 50). És alliberament real; de cap manera és fruit d'una abstracció (*El misteri ontològic*, E. Laia p. 62).

La transcendència, diu Marcel, no s'ha d'interpretar com la necessitat de superar tota experiència, ja que més enllà de l'experiència no hi ha res que es deixi pensar ni sentir. Però Marcel evita donar caràcter d'absolut a l'experiència (*Pour une sagesse tragique et son au-delà*, 97-98). Sense experiència de «l'altre», el meu jo, sense comunió, esdevé només un ésser epistemològic (Gallagher, *La filosofia de Gabriel Marcel*, 62-64).

Per a Marcel la sensació no és la simple receptivitat d'un estímul exterior; sensació és l'expressió genuïna original de l'estar en el món, d'una manera activa. El cos no és només un instrument, sinó que és

Rebutja l'abstracció com a aproximació al ser, ja que això significa des-concretar-lo. Experiència és centrar-ho en la subjectivitat sense caure en el subjectivisme.

part de la unitat de la persona: «sentir n'est pas recevoir, mais participer immédiatement» (J. M. 251). La immediatesa de la sensació, el seu caràcter no instrumental ni mediatitzable porten Marcel a un plantejament epistemològic propi: la sensació és l'afirmació experiencial de la persona oberta i participant del seu món exterior. Sentir és participar immersit (M.E. I, 130) Rebre és admetre i això significa «acció» i no només passivitat.

La intel·ligibilitat és la acció interna de l'esperit de la persona que es fusiona amb la necessitat exterior de les idees (J. M. 116): és una unitat no causal del món i el «jo». Pensar l'esperit és, diu Marcel, pensar la llibertat, ja que aquesta implica la necessitat del món exterior per al seu moviment d'interiorització.

El «recolliment» és l'índex ontològic més revelador de què disposem. Un ésser capaç de recolliment indica un canvi metafísic cap a una ontologia concreta (*Être et Avoir*, 166). Recolliment és solitud interior; no es tracta d'estar sol sinó en la presència de Tot. És una experiència transcendent i alhora immanent en la seva dimensió espiritual: no hi ha contemplació sense recolliment. Aquest és el nivell de la reflexió segona marceliana: l'accés al ser.

Marcel no rebutja la raó; la seva no és filosofia mística, com li deia Étienne Gilson. Experiència i raó van juntes. No oposa experiència a coneixement objectiu, però sí que dóna a l'experiència el seu valor filosòfic en si i no com un simple mitjà per a la conceptualització. Ell dóna valor ontològic a la participació. Rebutja l'abstracció com a aproximació al ser, ja que això significa des-concretar-lo. Experiència és centrar-ho en la subjectivitat sense caure en el subjectivisme.

Obrir-se de cara als altres és la possibilitat d'avançar cap a l'aproximació al «ser»: intersubjectivitat com a ontologia; és l'Amor arrelat al ser el que pot superar la destrucció i l'enviliment. El ser es capta en el nexa amorós entre persones.

Problema - Misteri

Per a Marcel el «ser» no és un concepte fruit de l'abstracció, ni una categoria ni un transcendental. El «ser» es manifesta en la persona: preguntar pel «ser» és preguntar pel «ser» de la persona que ho pregunta. No és el ser de la metafísica aristotèlica.

Obrir-se de cara als altres és la possibilitat d'avançar cap a l'aproximació al «ser»: intersubjectivitat com a ontologia; és l'Amor arrelat al ser el que pot superar la destrucció i l'enviliment. El ser es capta en el nexa amorós entre persones (*Les homes contre l'humain*, 142).

El «ser» es troba en el ser persona; en la persona estimada hi rau el sentit de la nostra transcendència. Així, el pensament filosòfic marcel·lià és un humanisme personalista des de l'obertura del «jo» vers el «tu».

Marcel emmarca el seu aprofundiment del seu humanisme personalista en la distinció de problema i misteri. El Problema és un repte a resoldre per les lleis de la ciència i la tècnica. Tot problema es planteja com un objecte que cal afrontar. Quan la qüestió plantejada no es pot externalitzar fora del subjecte és misteri. Misteri no es refereix a incognoscible, ja que l'incognoscible és un problema no resolt encara. La metafísica marcel·liana és un exorcisme de la desesperança (EA 126).

El problema es relaciona amb «Avoir». El misteri es reflecteix en «Être». «Avoir» és tenir, és convertir-ho en l'objecte. Fins i tot la relació personal es pot «objectibitzar» en un record, en una imatge fixa, es pot fossilitzar i instrumentalitzar. Marcel ho desenvolupa en la seva obra teatral (*La chapelle ardente*; *La mort de demain...*).

Esperar és una actitud de compromís, des de l'obertura a l'altre; és comunió i amor que es fonamenta en l'entrega personal.

El misteri no és negativitat, incognoscibilitat, sinó força de l'esperit. «Qui sóc jo?» em retorna a mi com a misteri, i així interioritzo el meu ser. I el meu ser és obert al dinamisme espiritual (J. M. 286).

Experiència del nostre món

El progrés tècnic, diu Marcel, cerca la seguretat de les persones i alhora les converteix en més terrestres (HCH, p. 70). La seguretat és avui prioritària i absorbent. Així la vida humana deixa de ser vista com un projecte a desenvolupar, com un risc creatiu (HCH, p. 49). El sentit funcional de les coses és la recerca de més seguretat. És així com l'home es tanca sobre ell mateix. I per això l'horitzó vital dictamina inexorablement un fracàs, sense perspectives. Marcel ho reflecteix en el seu teatre (*Le Monde cassé*). A *L'home problemàtic* (Ed. Laia ps. 89-s.s.) Marcel descriu la vida d'una persona sense horitzó espiritual —l'home de la barraca—. Marcel s'endinsa en el significat d'aquesta persona filla de la nostra societat i cerca responsabilitat en la civilització que hem creat, que no permet prendre consciència del que som, tal com es planteja l'home de la barraca: «Qui sóc jo?», Quin sentit te la meva vida?, i la resposta no pot ser només l'aristotèlica: «Tu ets un animal racional». Hi ha una resposta des de l'esperit, des de l'amor adreçada a aquest home de la barraca.

La filosofia de Marcel és un clam d'esperança. L'esperança no és optimisme, confiant que les coses ja s'arreglaran, del que s'ho mira com a espectador, sense comprometre's. L'esperança tampoc és desig de voler que les coses surtin com un vol. Esperar és una actitud de compromís, des de l'obertura a l'altre; és comunió i amor que es fonamenta en l'entrega personal. El marxisme dóna la seguretat als seus addictes que es troben en el cantó bo dels oprimits envers els opres-

La persona és la seva llibertat i la seva capacitat d'estimar. Només des d'aquesta perspectiva es pot transcendir la mort.

sors; però això, diu Marcel, és només un refugi i no un afrontament des de la riquesa personal. Així mateix afirma que la filosofia de l'existència considera aquesta com un sobreafegir-se a una essència autosuficient i tancada en si mateixa (*L'home problemàtic*, 97-99).

A *Le monde cassé*, Marcel reconeix que el nostre món pot esdevenir una incitació a la desesperança, a la defecció absoluta (Ch. Moeller, *Littérature du XXe siècle et christianisme*, T. IV, p. 191). Però la persona té l'opció del «rebuig» o la de la «invocació» i cal triar.

Mort i amor

Estic condemnat a morir? Per què estem condemnats? Quina és l'ofensa que hem fet per estar condemnats? (*Pour une sagesse tragique et son au-delà*, p. 187) Enfrontar-se al fet de la mort no cau en l'àmbit del problema sinó del misteri. En un cert moment Marcel va conviure amb ambients de pràctiques metapsíquiques, però que no van influir en els plantejaments filosòfics sobre la mort. Sé que he de morir. Però la mort és la desintegració del meu cos i de la meua personalitat? Per respondre-hi Marcel afirma que la persona és la seva llibertat i la seva capacitat d'estimar. Només des d'aquesta perspectiva es pot transcendir la mort. La meua llibertat és participació del ser i la meua espiritualitat és més forta que la materialitat del meu cos (*Fragments philosophiques*, 84-85).

El meu cos-objecte instrumental no exhaureix la meua realitat humana. No és només la materialitat i el seu funcionalisme el que defineix el meu cos. Si només fos això, la mort seria la destrucció d'un aparell. El meu cos és el meu sentir, és tal com els objectes es presenten a la meua atenció. «Jo soc el meu cos» (J. M. 234-248) perquè aquest no és pura passivitat davant els efectes que provenen de l'exterior. El meu Cos és acció positiva de rebre; és més que la seva mate-

La mort no és la desaparició de la consciència; es pot interpretar com a silenci, però el silenci no és el no-ser. Així, l'estimat no pot deixar d'existir: «Tu no moriràs», en la mesura que ets per a mi un «tu», no un objecte.

rialitat, és presència activa. Per això la desintegració material del cos-objecte no significa la dissolució del cos-subjecte. I per això, afirma Marcel, la mort no és un absolut humà.

Marcel defineix la mort com l'abolició de mediació instrumental per la manifestació directa del subjecte (J. M. 245). La persona no és ni objecte ni imatge; és presència espiritual. El «tenir-avoir» implica temporalitat; el «ser-être» és comunicabilitat.

La mort no és la desaparició de la consciència; es pot interpretar com a silenci, però el silenci no és el no-ser. Així, l'estimat no pot deixar d'existir: «Tu no moriràs», en la mesura que ets per a mi un «tu», no un objecte. I això s'esdevé quan «tu» no ets un competidor del meu «jo», sinó que t'accepto i et rebo com un do gratuït que m'obre a la disponibilitat i a la creativitat lliure de la relació amorosa (J. M. 145). Aquesta relació d'Amor és obra de l'esperit-misteri que som. El nostre ser és l'impuls vers la intersubjectivitat. Aquesta és la raó ontològica de l'Amor. El ser marcelià no és aristotèlic. El ser no es pot definir; només ens hi podem apropar amb metàfores (com fa el pianista que improvisa des de la seva interioritat). El sentit del ser es basa en l'experiència d'obertura als «altres» en convertir-los en un «tu». Aquesta presència del tu en mi és comunió, és amor; l'altre deixa de ser un objecte. I ens obre a construir un «nosaltres» obert al nostre proïsme. L'amor no és endogàmic sinó projectiu.

Estimar és participar creativament en la trobada jo-tu. Marcel en el Congrés de Filosofia de París (1937) diu: «La métaphysique est avant tout une philosophie de la participation ... c'est la participation de la pensée à l'être». És una participació que va més enllà d'una constatació epistemològica; és una obertura a l'altre que implica un acte de fe, també d'obertura al sentit de la transcendència.

El sentit transcendent de l'experiència humana intersubjectiva s'orienta ver el «Tu Absolut». És a dir, l'«Absolut» és un «Tu». L'amor humà, així, té significat diví.

Sense llibertat no hi ha possibilitat d'estimar. La intersubjectivitat exigeix llibertat. I la llibertat no es pot afirmar si no és més enllà dels límits del saber («La dignité humaine et ses assises existenciellles», 120). La llibertat, diu Marcel, sorgeix del meu interior, del meu esperit; supera la causalitat pura per arribar a l'assimilació. És la capacitat espiritual de compartir la interiorització de la realitat. I per l'amor la llibertat esdevé alliberament; ens fa disponibles davant els altres, transcendent les actituds egoistes i ens orienta en el sentiment de fidelitat als qui estimem. Fidelitat és l'actualització permanent de l'amor.

Tu absolut - Invocació

L'estimació del «jo-tu» comporta una teleologia, exigeix una plenitud pròpia del trobament de l'esperit creatiu. La teodicea tradicional atribueix a Déu aspectes (simplicitat, inalterabilitat) que no tenen cap valor si no es consideren en l'àmbit del «Tu». Deu no és un «Ell». I l'amor humà no és res si es tanca en ell mateix (ME II, 157). El sentit transcendent de l'experiència humana intersubjectiva s'orienta vers el «Tu Absolut». És a dir, «l'Absolut» és un «Tu». L'amor humà, així, té significat diví (J M., 64).

Com viu la persona la itinerància cap a la plenitud? Al «Tu», que no és límit de la nostra capacitat espiritual sinó que és més enllà del límit, podem arribar-hi però no assolir-ho. Aquest «au-delà» és inabastable, diu Marcel. La nostra llibertat, l'acceptació d'una ètica, el creixement espiritual són camins per avançar-hi. Però aquest camí s'ha d'acabar en la invocació (J. M., 170). La invocació és la força espiritual que ens situa en una obertura no només a l'altre sinó al «Transcendent», a través de la pregària. Invocar un Tu és creure en

S'anomena ell mateix com neosocràtic perquè entén la filosofia com la recerca personal del sentit. I com a tal fa el seu propi camí.

Ell. Creure i estimar estan en l'ordre del misteri. S'arriba a Déu per la invocació de la persona en l'experiència de l'amor. Només així.

Pot la consciència del sentit transcendent superar el fet de la mort en un més enllà? Per a Marcel la certesa d'aquest «més enllà» no és la certesa pròpia de la solució d'un problema: seria convertir el «més enllà» en un «més ençà». És una certesa existencial (kierkegaardiana), fonamentada en la capacitat lliure d'estimar; en la certesa del misteri que vivia en el nostre interior. La immortalitat no està en l'ordre de les idees sinó en l'ordre personal.

L'eternitat no és un temps prolongat a l'infinit ni una modalitat de l'espai, com si fos un altre planeta. Eternitat és plenitud de l'amor. La fe no és un substitut del saber sinó que l'assumeix i el transcedeix, altrament situaríem Déu en l'espai i el temps. La fe transcedeix tot plantejament causal. Conclou Marcel: la fe és gràcia (J. M., 71)

Opció filosòfica de Marcel

Marcel ha rebutjat ser enquadrat en qualsevol sistema o corrent filosòfic. No vol ser qualificat d'existencialista cristià. S'anomena ell mateix com neosocràtic perquè entén la filosofia com la recerca personal del sentit. I com a tal fa el seu propi camí. Explorar filosòficament és un procés personal. I per això no arbora un sistema propi sinó que prospecciona enfocaments concrets des de la realitat que no són contradictoris entre si, sinó que esdevenen convergents. Va per lliure; assumeix anàlisis bergsonianes (per exemple «obert-tancat»), però ell ho enfoca d'una manera molt personal.

Centra la seva atenció d'una manera intensa en la intersubjectivitat de les relacions personals, però no com una mera introspecció, sinó amb l'obertura del «jo-tu» al «nosaltres» i al «Tu Absolut». No fa

una filosofia marcada per la seva conversió al catolicisme, sinó que la visió transcendent de la persona és filla de la seva reflexió filosòfica. És la transcendència que apareix en la immanència. La seva visió de la societat actual és més aviat pessimista. (*Le Monde cassé*) i en canvi ressalta la força de l'esperit del nostre interior lliure i creatiu. Per això Marcel deuria estar d'acord amb el que afirmava el seu crític i amic Pietro Pini: Marcel ha construït la metodologia de l'inverificable. És la conjunció de la raó i l'amor que afronta la qüestió de la mort i de la immortalitat.

Gabriel Marcel és un solitari del pensament filosòfic que tracta amb fortalesa les grans qüestions de l'humanisme personalista des de les experiències reals de les persones del nostre temps. El seu convenciment cristià es troba en el rerefons de la seva pregunta filosòfica. Tal com P. R. Troisfontaines intitula la seva obra sobre la filosofia marcel·liana: *De l'existence à l'être*, és un procés que resumeix el camí que Marcel ha recorregut. La seva filosofia és una invitació personal al propi recorregut de cadascú: de l'existència al Ser.